

OM VIDENSKAB OG VURDERINGER.

I "Politica" nr. 2 giver Hans Henrik Bruun i artiklen "Om sætninger i civil og uniform." et kritisk svar på mit indlæg "Beskrivelse og vurdering" som stod i "Politica" nr. 1. Jeg mener ikke, at den begrundelse, Bruun giver for sin kritik, er holdbar, og jeg skal i det følgende forsøge at vise hvorfor. Men Bruun slutter sin artikel således:

For at Fink ikke skal føle at denne artikel kun giver ham anledning til - evt. dødbringende - kritik skal jeg foreslå ham, (...), i et nyt indlæg tillige at vise de vigtigste faser i udledningen hhv. påvisningen af den manglende mulighed herfor, fra videnskabeligt kontrollerbare præmisser af følgende tre vurderende sætninger:

- A) 'Udskrivningsloven 1968/69 er en god lov'.
- B) 'Det er forkert at sætte sig op mod den lovlige øvrighed med våben i hånd'.
- C) 'Demokrati er den bedste statsform'.

Jeg tager dette som en opfordring til ikke blot at drive polemik i snæver forstand. Jeg skal derfor i første omgang prøve at placere emnet for diskussionen i en lidt større sammenhæng. Jeg håber herigennem både at formulere mig en smule klarere, end jeg tidligere har formået at gøre det, og samtidig at få en baggrund for mit forsøg på at tilbagevise Bruun's kritik. Af den handske, der er blevet kastet i form af de tre konkrete eksempler, skal jeg sluttelig tage i det mindste noget op. Jeg mener selv, at det er mere end lillefingren.

Diskussionen om forholdet mellem beskrivelse og vurdering er et enkelt led i en meget omfattende diskussion om, hvor videnskabens grænser skal drages. På hvilke områder er det muligt at opnå systematisk, intersubjektivt kontrolabel erkendelse, og på hvilke områder er det ikke muligt? Diskussionens frontlinje har gået forskellige steder til forskellige tider. Siden renæssancen har den almindelige udvikling gået i retning af at flere og flere af vore erfaringsområder er blevet tilgængelige for videnskabelig behandling. Fysikken og astronomien kom først, kemien og biologien derefter; historien, psykologien og sociologien er først for relativt nyligt blevet taget med. Udviklingen er sket under en næsten konstant modstand af mere eller mindre religiøs karakter. Er denne udvikling blevet bragt til ende, eller er det muligt at inddrage nye felter? Er det muligt på videnskabelig vis at besvare tvivlsspørgsmål om, hvad der er rigtigt eller forkert, godt eller ondt i menneskers indbyrdes forhold? Dette århundredes diskussion af dette spørgsmål adskiller sig på to måder væ-

senligt fra f.eks. debatten om, hvorvidt spørgsmål om menneskets nedstamning kunne besvares videnskabeligt, eller om biblen her havde det sidste ord. Det er ikke blot således, at videnskabsfjendske grupper forsøger at forhindre, at videnskaben tager nyt land under ploven; men indtil nu har den dominerende indstilling hos de etablerede videnskabers udøvere været den, at de ikke ønskede eller ikke mente sig i stand til at udstrække deres faglige bestræbelser i denne retning. De naturalistiske moral-teoretikere, der mener, at moralske spørgsmål kan besvares på principielt samme måde som praktiske spørgsmål inden for andre områder, er således kommet i dobbelttild. De har dels måttet forsvare sig over for moralfilosoffer, der mener, at vi er i stand til at opnå ikke blot empirisk sikkerhed, men absolut sikkerhed i besvarelsen af moralske spørgsmål ved hjælp af åbnebaring, intuition eller andre "højere" erkendemidler; men også overfor det, de måtte opfatte som et bagholdsangreb fra videnskabsmænd og filosoffer, der med henvisning til et meget strengt videnskabsideal afviste, at det skulle være muligt at give moralske problemer en videnskabeligt funderet behandling. Men også de argumenter, der er blevet brugt, er af en ny art. Tidligere begrundede man påstanden om, at mennesket og menneskelivet ikke kunne gøres til genstand for videnskabelig udforskning ved at påberåbe sig, at mennesket havde værdighed, var Guds udvalgte skabning eller at det havde frihed, og at det derfor ikke udtømmende kunne beskrives i videnskabens deterministiske kategorier, eller at menneskelige handlinger var af unik natur, og at det derfor var umuligt på videnskabelig vis at finde lovmæssigheder, der havde gyldighed for dem. I dette århundrede har de anvendte argumenter derimod hovedsageligt været af logisk art. At videnskaben ikke kan opstille retningslinier for menneskers opførsel og for bedømmelsen af handlinger, mener man, skyldes et elementært logisk forhold. Man kan ikke udlede et imperativ fra sætninger i indikativ, man kan ikke udlede et 'bør' fra et 'er', en vurdering eller et gerundivisk udtryk fra rene beskrivelser. Der er en logisk kløft mellem deskriptive og evaluative udsagn; 'god' kan ikke udtømmende defineres i naturalistisk termini. Ved en enkel og simpel henvisning til den formelle logik, mener man en gang for alle at have bevist, at tanken om, at man videnskabeligt skulle kunne løse samfundsproblemer og opstille retningslinjer og målsætninger for menneskelig opførsel, ikke blot var forkert, men direkte selvmodsigende; noget der nærmest må sammenlignes med at ville tredele vinklen eller at finde cirkelens kvadratur.

I "Beskrivelse og vurdering" havde jeg sat mig det begrænsede mål, at vise at så let gik det ikke. Jeg forsøgte ikke der, at sige hvorledes man i praksis kunne løse problemer af moralsk karakter på videnskabelig måde, jeg

prøvede blot at vise, at det ikke på forhånd af logiske grunde kan udelukkes, at dette skulle være muligt; det vil sige, at samfundsvidenskabsmænd ikke bare kan læne sig tilbage i stolen og henvise til, hvad de har hørt en kollega på instituttet for formel logik sige. Argumentationen herfor kan fremstilles meget enkelt. For at det skal være berettiget at tale om en logisk kløft mellem vurderinger og videnskabeligt kontrollable udsagn må to betingelser være opfyldt på engang. Der må være en kløft og den må være logisk. Eller mere oplysende sagt: Distinktionen mellem beskrivelse og vurdering må være skarp, d.v.s. at et givet udsagn ikke på engang må kunne være både beskrivende og vurderende. Og distinktionen skal være logisk relevant, d.v.s. medbestemmende for om et givet udsagn kan udledes fra andre udsagn. Hvis det, at et udsagn er videnskabeligt kontrollabelt, ikke udelukker, at det også er vurderende, giver det ikke mening generelt at hævde, at vurderinger ikke kan udledes fra videnskabeligt kontrollable udsagn, for der er i så fald intet til hinder for, at den vurdering, man søger at udlede, selv er et videnskabeligt kontrollabelt udsagn, der kan udledes fra andre videnskabeligt kontrollable udsagn. Hvis man nøjes med at hævde, at vurderinger, som ikke er videnskabeligt kontrollable, ikke kan udledes fra videnskabeligt kontrollable udsagn, som ikke er vurderinger, er det muligt man har ret; men det udelukker ikke at nogle vurderinger (måske endda alle faktisk forekommende) principielt er videnskabeligt kontrollable. Og det var det der skulle udelukkes. Hvis distinktionen ikke er logisk relevant, vil en generel påstand, om at vurderinger ikke kan udledes fra beskrivelser, være lige så urimelig som en generel påstand, om at lavmælte udsagn aldrig kunne udledes fra højtrøstede præmisser, eller at man aldrig kunne udlede en sædelig konklusion fra præmisser på fransk, eller at det er logisk umuligt at besvare et geologisk spørgsmål udfra kemiske og fysiske præmisser. Efter at have argumenteret for at distinktionen mellem beskrivelse og vurdering, hverken er skarp eller logisk relevant, mente jeg mig derfor berettiget til at hævde, at der ikke er nogen logisk kløft mellem 'er' og 'bør', og at man derfor ikke i forvejen af logiske grunde kan udelukke at to deskriptive præmisser kan have et vurderende udsagn som konklusion.

Heroverfor vil Bruun hævde, at dette krav om, at distinktionen skal være skarp, ikke behøver at være opfyldt, for at man kan tale om en logisk kløft. Han prøver at vise, at en sætning også kan være almen og delvis på en gang; men at man alligevel kan tale om en logisk kløft mellem delvise og almene udsagn. Men her har han bestemt ikke ret. Hvad han har ret i er, at det kan være svært at afgøre, om et givet udsagn er alment eller delvist; men når man undersøger sagen, kan det resultat man kommer til aldrig være, at det er begge dele på en gang. Den må være enten eller. 'Alle svaner på Brabrand sø er hvide' er en almen dom om svanerne på Brabrand sø, og som sådan på ingen måde delvis. At man kan fortælle noget om alle svaner på Brabrand sø som indlæg i en debat om alle svaner i hele verden ændrer ikke på, at udsagnet er et alment udsagn, først når

man klargør, at man med sit indlæg ønskede at sige noget om noget af alle jordens svaner har man her et delvist udsagn. Selvom man ved at udtale sig alment inden for et logisk univers også per implication kan lade tilhørerne noget delvist forstå inden for et andet logisk univers, gør det ikke udsagnet delvist. Det er udsagn som sådanne, der er almene og delvise, mens det er mennesker og ikke udsagn, der vurderer og beskriver. Herimod kunne man straks sige: Det er mennesker og ikke udsagn, der benægter og bekræfter. Det er rigtigt; men i modsætning til distinktionen mellem beskrivelse og vurdering er distinktionen mellem benægtende og bekræftende udsagn skarp. Man kan ikke både hævde og benægte det samme på en og samme gang. Selvom man ved hjælp af et bekræftende udsagn som 'Petersen er dansker' ønsker at understrege, at han ikke er tysker, bliver udsagnet som sådan dog ikke benægtende. I de tilfælde hvor man på et spørgsmål svarer 'både ja og nej', hævder man netop, at spørgsmålet må deles op i to spørgsmål, hvoraf man vil besvare det ene benægtende, og ikke at man siger både ja og nej til et enkelt helt præcist formuleret spørgsmål, for i så fald kunne man lige så godt eller bedre have tiet stille. Der er ikke på samme måde noget, der forhindrer, at et udsagn på engang bruges til at vurdere og at beskrive. Til alt dette kommer så, at distinktionerne mellem almene og delvise, bekræftende og benægtende udsagn i modsætning til distinktionen mellem beskrivelse og vurdering også er logisk relevant. Hvis man oversætter et 'civilt' udsagn til en sætning i 'uniform', får man en sætning, som er enten almen eller delvis og enten bekræftende eller benægtende. Men noget tilsvarende gør sig ikke gældende for beskrivelser og vurderinger. De optræder kun som sådanne på det 'civile' plan, når man giver dem uniform på, kan man ikke længere se hvilken funktion de udførte i det civile liv. Det er dette forhold, der gør, at det er forkert at opfatte påstanden 'Man kan ikke udlede en vurdering fra en beskrivelse' som en logisk regel på linie med 'Man kan ingen konklusion drage, hvis begge præmisser er benægtende'. Og sådan skal den opfattes, for at der kan være tale om en logisk kløft. Hvis man stiller to udsagn, der er blevet brugt til at beskrive, og som derfor kan kaldes beskrivende, op som præmisser, og det viser sig at der kan drages en konklusion fra dem, kan man ikke på forhånd udtale sig om, hvorvidt konklusionen er en beskrivelse eller en vurdering. Lige når man skriver den op under præmisserne, er den ingen af delene. Det er kun sætninger i brug, der er beskrivende eller vurderende eller begge dele alt efter hvilken hensigt man har med at fremsætte dem. Det kan derfor ikke udelukkes, at konklusionen kan bruges til at vurdere. Hvis præmisserne er videnskabeligt kontrollable vil konklusionen også være det, hvis den er korrekt udledt; men det udelukker ikke at den samtidig er vurderende. Om den er det eller ej afhænger alene af hvilken brug, der gøres af den.

I afsnit III af artiklen forsøger Bruun generelt at bestride, at man kan fremsætte logisk gyldige objektive vurderinger. Konklusionen af undersø-

gelsen er "at en logisk korrekt slutning fra sande (og dermed a fortiori videnskabeligt kontrollable, ITK-) præmisser er karakteriseret derved at den har materielle virkninger efter sit indhold." Hvorimod: "Vurderende slutninger kan, (...), ikke have materielle virkninger efter deres indhold overfor den der benægter dem." Hermed hævder Bruun at have fundet en forskel mellem beskrivelse og vurdering. Imidlertid synes han undervejs at have begået i hvert fald 3 fejl. For det første er der ikke noget, der hedder 'vurderende slutninger'. Slutninger kan endnu mindre end sætninger siges at være vurderende. Og hvad selve den logiske slutning angår, er der ingen forskel på de eksempler, der anføres, på henholdsvis 'vurderende slutninger' og 'logisk korrekte slutninger fra sande præmisser'. I begge tilfælde er der tale om en korrekt traditionel syllogisme; m.h.t. logisk nødvendighed og gyldighed står de helt lige. Jeg vil dog ikke forfølge dette yderligere; noget tyder på at Bruun i virkeligheden ikke taler om slutninger, men om den nødvendighed, hvormed man synes at være tvunget til at acceptere sandheden af den enkelte dom. Bruun søger at vise, at der gør sig en materiel tvang gældende, at man så at sige løber panden mod en mur, dersom man benægter en sand og derfor videnskabeligt kontrollable dom, mens noget sådant ikke gør sig gældende ved vurderinger. Dette argument viser kun det, det skal, fordi Bruun definerer 'vurderende slutninger' som ikke-videnskabeligt kontrollable. Det er imidlertid at forudsætte alt det, der skal bevises. Sondringen mellem beskrivelse og vurdering defineres som identisk med sondringen mellem ITK (Intersubjectively Transmissible Knowledge) og ikke-ITK. Men ingen naturalister har været interesseret i at udlede ikke-videnskabeligt kontrollable udsagn fra videnskabeligt kontrollable udsagn eller omvendt, de har derimod gjort sig til talsmænd for, at i hvert fald en lang række vurderinger er videnskabeligt kontrollable, og at det derfor er muligt at udlede dem fra andre videnskabeligt kontrollable udsagn. Bruun indrømmer selv implicit, at ikke alle vurderinger kan karakteriseres som ikke-ITK. I en fodnote side 19 hedder det: "Jeg taler her om et moralsk 'bør', ikke om et fx. ved lov fastlagt, hvis existens ville være principielt videnskabeligt kontrollerbar." Nogle udsagn, om hvad man bør gøre, formidler altså ITK. Det forekommer mig at være definitorisk vilkårlighed at sige, at de ikke bruges til at vurdere, bare fordi de udtrykker ITK. Og hvorfra vides det, at det moralske 'bør' ikke også kan anvendes efter videnskabeligt kontrollable kriterier? Ligeledes side 12, hvor det hævdes, at filosoffer indtil nu kun har "postuleret eksistensen af (...) objektive vurderinger indenfor områder, der direkte interesserer den politiske videnskab og i stedet koncentreret sig om ganske enkle eksempler ('god barberkniv', god travhest', o.l.)". Men hvorfor er disse 'enkle' eksempler ikke vurderende, bare fordi de er så enkle, at det er åbenbart, at de er videnskabeligt kontrollable? Vist er det vanskeligt at afgøre om argumentationen kan udvides til politologiens og moralens område. Og foreløbig har jeg ikke engang postuleret at det er muligt, jeg har kun forsøgt at argu-

mentere for, at man ikke på forhånd af logiske grunde kan udelukke, at det skulle være det.

Men selvom Bruun havde ret her, må det være helt uberettiget, at han på grundlag af et enkelt eksempel konkluderer "... en logisk korrekt slutning fra sande (og dermed a fortiori videnskabeligt kontrollable, ITK-) præmisser er karakteriseret derved at den har materielle virkninger efter sit indhold." (I modsætning til vurderinger). Dette er ikke kun, som Bruun siger, et lidt tilspidset udtryk, det er direkte forkert. Hvilke materielle virkninger kan tvinge en sofist til at acceptere slutninger, der angår geologiske forhold i præ-kambrisk tid, handelsvejene i middelalderen, afstanden til fiksstjernen Alfa-Centauri eller Himmelbjergets højde over vandoverfladen? Og hvorfor har en "vurderende slutning" som denne ingen materielle virkninger: (1) Alle grønne svampe er så giftige, at man dør hvis man spiser dem. (2) Medmindre særlige forhold gør sig gældende, bør mennesker ikke gøre noget, som de ved, at de vil dø af. (3) Denne svamp er grøn. (4) Særlige forhold gør sig ikke gældende for dit vedkommende. (5) (Konklusion) Du bør ikke spise denne svamp. Det synes muligt at gennemføre et bevis på materielt grundlag for at denne dobbelte syllogisme ikke kun har nødvendig sandhed "på et virkelighedsfjernt, arbitrært 'Matador'-plan'."

Jeg håber hermed at have givet tilstrækkelig mange argumenter og sat tilstrækkelig mange spørgsmålstejn til at det fremgår, at de logiske trapper, Bruun sender i marken for at reetablere den logiske kløft, ikke er i stand til at udføre deres mission. Og jeg må tilstå, at jeg heller ikke helt kan forstå formålet med dette felttog. Bruun angiver selv, at det drejer sig om at etablere den politiske videnskab som en disciplin forskellig fra praktisk politik. Men hvorfor skulle denne forskel være en forskel i den logik der gælder på de to områder? Formålet må dog være at forstå den forskel, der vitterligt er, rigtigt, og ikke blot at gøre den så afgrundsdyb som overhovedet muligt. Man behøver ikke blande logiske spørgsmål ind, for at forstå forskellen mellem de funktioner en landbrugsminister bestrider og dem en amanuensis i statskundskab skal udøve. Forskellen består ikke i, at politikerer vurderer, mens politologen ikke gør det. Forskellen ligger snarere i de vilkår, hvorunder man vurderer, og i de konsekvenser vurderingen får. Politikerer vurderer forskellige handlingsmuligheder under et pres, der først og fremmest skyldes, at det at undlade at handle, også kan klassificeres som en handling, hvis konsekvenser den pågældende politiker kan blive draget til ansvar for. Når en politolog vurderer argumenterne for og imod den videnskabelige værdirelativisme eller vurderer en historisk kildes pålidelighed, er situationen en helt anden. Konsekvenserne af at udskyde den endelige stillingtagen eller af at vurdere forkert kan være alvorlige nok for den pågældende politologs karriere indenfor det akademiske hierarki eller for hans ry blandt fagfæller. Men nødvendigheden af at nå et resultat i dag snarere end i morgen

er som oftest langt mindre, og der er ingen institutionaliseret mulighed for at blive draget til ansvar - eksempelvis - for en fejlagtig vurdering af de betingelser, der skal være opfyldt for at en bestemt version af værdirelativismen kunne være en logisk nødvendighed. Både politikerne og politologen har værdipræmisser for deres virke, for dem begge kan nogle af disse værdipræmisser drages i tvivl og anklages for at være "blot subjektive præferencer"; men i så fald gælder det i lige høj grad for dem begge, at de enten må tilbagevise anklagen eller opgive værdipræmissen. De bygger begge på grundlæggende universelt accepterede værdipræmisser som: 'Det er bedre at være rationel end at være irrationel', 'En videnskabsmand bør søge sandheden og undgå løgn, bedrag og unøjagtighed.', 'Man bør holde sine løfter og sine aftaler.', 'Man bør ikke skade andre unødvendigt.' Disse præmisser kan ikke benægtes uden en eller anden form for selvmodsigelse; thi rigtigheden af disse præmisser er sammen med rigtigheden af andre lignende en betingelse for samfundsliv og kommunikation overhovedet, og både politik og politisk videnskab er led i et samfundsliv og forudsætter kommunikation. Noget andet er så, at det på begge områder kan volde de største vanskeligheder at anvende disse præmisser i praksis. Hvilken opfattelse af værdirelativismen er den mest rationelle? Er det sandt at lys er bølger og falsk at det er partikler? Hvor stor nøjagtighed må man kræve af en sociologisk undersøgelse, for at man med rette kan gøre politisk brug af den? Foreligger der aftale mellem A og B, eller antydede A bare, at han mulighedvis ville hjælpe B? Var det nu virkelig til hans eget bedste, at du slog ham? Vores begreber er som oftest uskarpe, og der kan altid tænkes grænsetilfælde; men det gælder i fysik, botanik, jura og statskundskab såvel som politik og moral. Og når uskarpheden giver anledning til vanskeligheder, består den metode, vi bruger, til at undgå dem i alle tilfælde i, at vi søger yderligere at præcisere begrebsindholdet, samtidigt med at vi forøger anstrengelserne for at opnå endnu mere omhyggelig og mere uhildet iagttagelse af de fænomener, som viser sig vanskelige at klassificere. Når en politiker vælger en handlingsmulighed på grundlag af de informationer, han har fået af en ekspert, kobler han nye værdipræmisser ind, som godt kan være, men ikke behøver at være, subjektive præferencer i højere grad end det er tilfældet, når eksperten klassificerer forskellige fænomener, eller når en læge anvender sin viden om medikamenter til at helbrede, eller når en bonde anvender kunstgødning for at forøge høstudbyttet, og et mineselskab lægger nye miner, der hvor den geologiske forskning har konstateret mineralforekomster. For nogle politikere, nogle læger og nogle bønder er de værdipræmisser, der kobles ind, måske kun uarticulerede og ubegrundede smagsdomme. Men det er intet bevis for, at alle værdipræmisser har disse karakteristika, og heller ikke for, at alle værdipræmisser i sidste instans kun støtter sig på et arbitrært valg af grundlæggende værdier. Folk har også de mest utrolige, skjulte og subjektive antagelser om verdens indretning, f.eks. om deres egen mentale indretning. Men man slutter dog ikke herfra til, at det på forhånd af

logiske grunde er udelukket, at vi engang kan nå frem til en temmelig omfattende ITK om psykologiske forhold. Vi er ganske vist i øjeblikket langt fra at have en sådan ITK på dette område, ligesom det er et faktum, at vi ikke har andet end fragmenter af den på det moralske og politiske område. Men dette faktum er dog ikke i sig selv tilstrækkeligt til med logisk nødvendighed at udelukke, at vi engang kan få det, og derfor heller ikke tilstrækkelig til at gøre alle forsøg på at opnå det absurde, således som de ville være, dersom der var en logisk kløft mellem beskrivelse og vurdering.

Sluttelig noget om de tre vurderende udsagn, Bruun udfordrede mig til at behandle.

Begrebet 'god' kan ikke anvendes meningsfuldt uafhængigt af en klassebetegnelse, som i det mindste kan antyde noget om hvilke kriterier, den ting, der tales om, skal opfylde for at være god. Det er umuligt at tale med mening om 'det gode' eller 'godheden' løsrevet fra konkrete sammenhænge. Et givet X er aldrig godt ret og slet, men altid godt som medlem af en bestemt klasse. Et menneske skal opfylde andre kriterier for at være en god professor, end en vadske skal opfylde for at være en god sovs. Et og samme menneske kan udmærket klassificeres på mange måder samtidigt og kan have vidt forskellig kvaliteter relativt til de forskellige klassifikationer. Samme person kan være en god professor, en middelmådig billiardspiller, en ringe vinkender, en temmelig god familiefader og en halvdårlig kommunalpolitiker. Men det er ikke relativt til enhver klassifikation, at vi kan tale om godhed. Hvad er en god vanddråbe, et godt jernatom, en god sneleopard, et godt sandkorn og en god fiksstjerne? Vi kunne måske nok tænke os sammenhænge, hvor disse udtryk begyndte at give mening. Men det ville forudsætte at det pågældende har en eller anden funktion, eller at der kan gøres en eller anden anvendelse af det. Kun i det omfang et eller andet begreb A er bestemt ud fra en funktion eller en anvendelse, kan vi tale om, at et X er godt som A. En funktion eller en anvendelse kan være specificeret mere eller mindre nøjagtigt. Hvis den er meget nøjagtigt specificeret, er det muligt med samme nøjagtighed at angive, hvor god X er som A. Hvor den derimod er uklart eller vagt specificeret er det svært at finde ud af om X er god som A. Men det skyldes ikke specielt, at der er tale om en vurdering, eller at 'god' er et særlig vagt og upræcist begreb, som ikke kan defineres naturalistisk. Det skyldes udelukkende, at vi har et vagt begreb, om hvilke funktioner og/eller hvilke anvendelser, der er essentielle for begrebet A. Begrebet om et godt A er nøjagtigtlige så præcist som begrebet om et A. Ligeså præcist som en politolog vil redegøre for alle de funktioner, en udskrivningslov skal udføre, lige så præcist vil jeg påtage mig at svare på, hvorvidt udskrivningsloven 1968/69 er en god lov. Og hvis det viste sig, at årets udskrivningslov ikke nær indbragte det beløb, man havde påregnet, selvom alle havde betalt den skat, der var blevet dem pålignet, og hvis loven indeholdt en bestemmelse om, at alle rødhårede, der brugte nr. 41 i sko og var

født på en ulige dato, forlods skulle betale 25.000 kr. uanset deres indtægt, ville jeg udfra disse beskrivelser af rent faktiske forhold og udfra en ganske vist primitiv forståelse af, hvad en udskrivningslov er, logisk korrekt deducere mig frem til vurderingen 'Udskrivningsloven 1968/69 er en dårlig lov!' Lige så præcist som en politolog ville definere, hvad der ligger i begrebet statsform, ville jeg påtage mig at definere en god statsform. Jeg ville ikke påtage mig empirisk at godtgøre, at demokrati er den bedste statsform. Ikke fordi dette er en vurdering, men fordi det er et meget absolut udsagn, der forudsætter, at man kender alle mulige statsformer, og fordi kvaliteten af en given statsform er afhængig af de materielle og tekniske vilkår på en sådan måde, at det ikke er givet, at det, som er den bedste statsform under nogen vilkår, også vil være det under andre vilkår. Jeg vil dog mene, at der er nogen empirisk evidens for at vurdere diktatur som en dårligere statsform end demokrati i højt udviklede og veloplyste europæiske lande. Jeg vil ikke påtage mig at udlede, at det altid er forkert at sætte sig op mod den lovlige øvrighed med våben i hånd; men derimod mener jeg, at man ikke har forstået begrebet 'lovlig øvrighed', dersom man ikke også har forstået, at det - alt andet lige, og med mindre ganske særlige forhold gør sig gældende - er forkert at sætte sig op mod den lovlige øvrighed med våben i hånd. Og det er ikke hvad som helst, der kan regnes for 'særlige forhold'. Det er forkert at sætte sig op mod den lovlige øvrighed med våben i hånd udelukkende fordi det har regnet 2 dage i træk. Og ligesom man ikke tager spiritister eller medlemmer af "Selskabet til udbredelse af viden om at jorden er flad" særlig alvorligt, når det stædigt nægter at tage mod fornuft og fremturer i at samle "empirisk evidens", således er der heller ikke grund til at tage den første den bedste anarkist så alvorligt, at man nøjes med at konstatere, at han har en noget aparte smag, når han foretrækker verdens undergang frem for lidt kløe i sin lillefinger.

I det foregående har jeg forsøgt at sætte spørgsmålet om det logiske forhold mellem beskrivelse og vurdering ind i en lidt større sammenhæng. Med udgangspunkt heri har jeg bestræbt mig på at tilbagevise Hans Henrik Bruun's argumenter for at sondringer mellem sætninger i civil og sætninger i uniform og mellem sætninger, der har materielle virkninger efter deres indhold, og sætninger, som ikke har det, skulle kunne skabe en logisk kløft mellem beskrivelse og vurdering, når disse begreber forstås således, som de er blevet forstået i den gamle debat, om muligheden for at besvare moralske og politiske spørgsmål på videnskabeligt grundlag og med empirisk sikkerhed. Det må her understreges at empirisk sikkerhed ikke er absolut sikkerhed og at empiriske spørgsmål ofte er både indviklede og uklare. Dette tilbagevisningsforsøg måtte ifølge sagens natur blive af temmelig formel karakter. Til afslutning gik jeg en lille smule videre end i den første artikel. Udover at argumentere for, at det ikke kan være logiske forhold, der forhindrer, at moralske og politiske spørgsmål kan besvares fuldt videnskabeligt,

forsøgte jeg her at skitsere enkelte træk af en analyse af begrebet 'god', som antyder hvorledes den logiske mulighed ville kunne omsættes til praksis. Denne analyse omfatter værdier, som noget der er relativt til funktioner og anvendelser, som igen er relative til fællesmenneskelige formål, således som disse afspejler sig i den objektive forståelse af vore mere eller mindre præcise begreber; men derimod ikke relativt til "hin enkeltes" arbitrære præferencer. Det kan derfor i en bestemt forstand kaldes en værdirelativistisk opfattelse, men ikke en værdisubjektivistisk eller værdinihilistisk opfattelse. Med en lidt farlig analogi kan man sige, at det forhold, at alt er relativt, hverken i fysikken eller moralen har til følge at alt flyder. Subjektivitet og objektivitet er lige mulige både indenfor og udenfor moralske og politiske sammenhænge. Jeg anvendte denne analyse på de tre udsagn, som Bruun havde foreslået, at jeg skulle undersøge. Jeg håber, at mit svar ikke vil blive opfattet som et forsøg på at snakke udenom. Hvis ovenstående analyse af begrebet 'god' ikke er forkert følger det heraf, at det må være den, der ved noget om udskrivningslove, der bedst er i stand til at udtale sig om, hvorvidt en bestemt udskrivningslov er en god eller dårlig udskrivningslov.